

Eltelt 64 óra

EGY 4. OSZTÁLYBAN VÉGZETT OROSZ NYELVI FELMÉRÉS TAPASZTALATAIBÓL

Mint közismert, az 1982/83-as tanévtől hazánk valamennyi általános iskolájának 4. osztályában megkezdődött az orosz nyelv tanítása-tanulása. Történt ez pedig olyan időszakban, amikor egyre többen sürgetik az idegennyelvtudás szükségességét. Ettől az intézkedéstől, a nyelvoktatás vertikális növelésétől is a jobb nyelvtudást várják, várjuk.

A legfontosabb dokumentum, „Az általános iskolai nevelés és oktatás terve” korszerű cél- és feladatmegjelölést tartalmaz, és e szellemet tükrözi a 4. osztályosok számára készült Első oroszkönyvem is. Az első év elteltével – amely bizonyos szempontból próbálgatás volt mindenki számára – a tanév végén szerettem volna képet kapni tanulóim orosznyelv-tudásáról. Ezért egy felmérést készítettem, amelynek eredményeiről az alábbiakban számolok be.

Mindenekelőtt szeretném azt megállapítani, hogy ez a felmérés csak *egy a lehetőségek közül*. Nem terjed ki a tanulók egész ismerethalmazára, hanem csak annak egy részére, másrészt – főleg technikai okok miatt – nem állt módomban az egyik legfontosabb terület, a tanulók *valódi kommunikációs képességeinek* mérésére.

A méréshez a feladatlapos módszert választottam, mégpedig azért, hogy könnyen sokszorosítható legyen, egyszerre sok tanuló dolgozhasson, s az értékelés is viszonylag egyszerű legyen. A felméréshez megszerkesztett feladatsort megvitattuk kollégáimmal, a Kaposvári Tanítóképző Főiskola Gyakorlóiskolájának 4. osztályban tanító orosz szakosaival, majd ezután került sor a feladatlapok sokszorosítására. A vizsgálatot iskolánknak mind a négy negyedik osztályában elvégeztük, de részletesen csak egy tanulócsoporthal teljesítményével kívánok foglalkozni. (Az oroszoktatás nálunk *csoporthoz* folyik; a csoportbontás teljesen véletlenszerű: a névsor egyik fele az egyik, a másik a másik csoport.) Nem láttuk szükségesnek, hogy A és B feladatsort szerkesszünk, mivel egy osztályban csak 12–14 tanuló foglalt helyet, ezzel kizárható volt az összedolgozás vagy egymásról másolás lehetősége. A felmérés elkészítésére 30 percet szántunk, hogy a tanulók ne fáradjanak el túlságosan. Ez az idő elegendőnek is bizonyult, de akinek nem sikerült befejeznie a munkát, azt még hagytuk dolgozni.

A felmérést az utolsó előtti tanítási héten, június 10-én végeztem el, külön nem „készültünk” rá. Az általam irányított csoport 13 fős, átlagos képességű, változó szorgalmú. Különösen a második félévben – nemcsak oroszból – eléggé elhanyagolták kötelezettségeiket. A nyelvhez és a tantárgyhoz való viszonyuk jó. Oktatásukban – mint a gyakorlóiskolákban mindenütt – részt vettek a főiskolai hallgatók is.

A továbbiakban részletezem a feladatokat és a megoldásokat.

Az első feladatban – követve a kommunikáció-központúság elvét – a tanulók hallás utáni megértését vizsgáltam. A tényleges kommunikáció (a kommunikációt itt csak a nyelvi információ-cserére korlátozom) ugyanis nem valósulhat meg a kapott információ dekódolása nélkül, ami jelen esetben az idegen nyelven elhangzó szöveg megértését jelenti. Feladatom az volt, hogy kellő biztonsággal, mérhető módon megállapíthassam a megértés vagy a nem-megértés tényét. A feladat így hangzott: „Ivanuska szeret füllenteni. Hallgassátok meg, hogy mit mond, majd írjátok le, mi az a két dolog, ami nem lehet igaz.” Ezután egy rövid szöveget olvastam fel oroszul, kétszer egymás után, először 2–3 másodpercnyi szünetekkel az egyes mondatok között, majd

tolyamatosan, közepes beszédtempóban: „Бабушка живёт в деревне. Она работает в школе. Там живёт зелёный кот, Васья. Он пьёт булочку. В школе на столе стоит ваза.” E kis szöveg

valamennyi szava ismert a tanulók számára, és ismert a szöveget elmondó személy beszéde is. (Ez utóbbit azért fontos megjegyezni, mert egy idegen nyelvet jól beszélőt is zavarhat kezdetben a számára ismeretlen kiejtéssel rendelkező személy beszédének apperceptiálása.) A feladatlapra tehát csak a két hamis állítást kellett a tanulóknak leírniuk. Ezt természetesen magyarul is megtehették, néhányan azonban megpróbálkoztak az orosz nyelvű szövegezéssel is. (Ez esetben a helyesírási hibáktól eltekintettem.) A 13. tanuló közül ketten teljesen hibátlanul oldották meg a feladatot, 7-en csak az egyik hamis állítást fedezték fel, hárman pedig nem oldották meg. Egy tanuló teljesítménye 75%-osnak ítéltető, mivel az egyik hibát felfedezte, a másikat részben: „szendvicset iszik”. Így az összteljesítmény egy-egy tanulóra nézve nem egészen 50%-os (48,07%). Többen találták meg a „zsemlet iszik” helytelen szerkezetet, mint a „zöld macská”-t. Ez bizonyára azért van, mert az előbbi szavak a tananyagban korábban szerepelnek, mint a „zöld” szó, így a bevésésük is alaposabb, mélyebb.

A második feladat tollbamondás volt. Nehézségük és az együtthaladás szükségessége miatt tettem ezeket a feladatokat előre, hogy aztán később ki-ki egyéni tempója szerint dolgozhasson. A tollbamondás közepes nehézségű volt. Igyekeztem úgy összeállítani, hogy legyen benne példa hangsúlytalan helyzetekre, lágságjelző magánhangzóra, előljárósós kapcsolatra, tipikus, a magyartól eltérő vonalelemzéseket tartalmazó grafémákra, mindkét írásmódban meglévő, de más hangértékkel bíró betűkre, jellegzetes kötésekre. A rövid, 42 betűs szöveg az alábbi volt: „ЭТО дом. В доме живёт Зоя. Она хорошо рисует. Вот жираф!” A tollbamondást is a feladatlapra írták a tanulók, pontozott vonalra, segédvonalak nélkül. Az elemzéskor minden egyes tanuló minden betűjét külön-külön megvizsgáltam, így a maximális hibaszám 42. Kihagyott szó annyi hiba, ahány betűből áll. Mind írástechnikai, mind helyesírási szempontból hibátlan teljesítményt nyújtott 1 tanuló. A legmagasabb hibával (19) egy tanuló dolgozott, őt ketten követik 16-16 hibával. Egy tanuló 10, egy 7, kettő 6-6, három 4-4, kettő pedig 2-2 hibával oldotta meg a tollbamondást. Mint látható, elég nagy a szóródás. Összesen 94 hibát ejtettek, +2 tanuló a különírás ellen vétett, így tanulónként 7,38 hiba esik. A hibázás szempontjából legerheletesebbek a живёт, Зоя, она dőlt betűi, mindegyiket 8-8 tanuló írta rosszul. Bár sok gondot fordítottam év közben a fonetikára, úgy tűnik, a lágságjelző magánhangzók és a redukáltak helyesírása nagy gond magyar anyanyelvűek számára. Nehéz megértetni kis tanítványainkkal, hogy a „ja”, „jo” stb. betűk csak bizonyos esetekben jelölnek két hangot. A tollbamondásokból kiderül, hogy – a hibázók között is – néhányan emlékezhetek valamire a „v” hang lágságával kapcsolatban, s ezt valahogy megpróbálták az írásban is érvényre juttatni, pl. lágsággal + ó-val. Egy tanuló y+o-val(!) próbálta áthidalni a problémát (a „Zója” szó esetében is) – bizonyára észbe jutottak a t-ty, n-ny mássalhangzópárok. (Ez a betű ott valószínűleg nem a cirill „u”-t jelenti!) Kétten a „ju”-t keverik a „jo” betűvel, azt írták helyette. A „Zója” szó leírásakor egyaránt előfordul a „j”+„a” és a „ja”+„a” alak is. (Tipikus tévesztések később is.) A nőnemű „ő” első betűjének helytelen írása ugyancsak gyakran előfordul a felsőbb osztályokban is, annak ellenére, hogy a szó grafikus képe számtalanszor megjelent már a tanulók előtt. Úgy tűnik, a hallási ingerek erősebbek az írásosnál.

A „Zója” szó első és a „riszujet” negyedik betűjét 6-6 tanuló tévesztette el, ez várható is volt. (Különösen ez az utóbbi időnként még főiskolások írásában is előfordul!) Öten ugyancsak a „riszujet” szóban hibáztak, az utolsó előtti betűben, pontosabban közülük ketten kihagyták a betűt. E szó problematikus volta talán azzal indokolható, hogy viszonylag friss a tanulók szókincsében, tehát nem volt még elegendő számú előfordulása a bevéséshez. A hibák sorában a хорошо és az это következnek, 4-4 tanuló tévesztette el a dőlt betűket. Az előbbi szóban 1 gyerek kihagyta az első betűt, hárman pedig kis cirill н-et írtak helyette. A szó első hangja felidézti a „h” hangot, annak nagy latinbetűs alakja pedig hasonlít a fenti kis cirillre. Az это szót hárman „E”-vel írták, egy tanuló pedig a helyes graféma tükörképét. A hibák sorát az alábbiak zárják (3-3 tanuló követte el őket): Зоя, рисует, вот, жираф. Senki nem vétett az alábbi betűk írása és kötése ellen: это, дом, в доме, хорошо,

Bevallom, a legnagyobb kudarcra a tollbamondás területén számítottam, de úgy érzem, az átlagos 82,43%-os teljesítmény (ha 100%-nak a 42 helyesen leírt betűt vesszük) tanulónkénti átlagban ugyancsak nem tekinthető rossznak. Nagyon elgondolkodtató azonban, hogy olyan tanuló is akadt, akinek a megoldása alig haladja meg az 50%-ot: megfelel ő a tantervi követelményeknek?

A negyedik osztályos oroszoktatás egyik feladata, hogy olyan grammatikai kategóriák alapjait teremtsék meg, amelyek nélkül elképzelhetetlen a további sikeres nyelvtanulás. Ide tartozik többek között a természetes és a nyelvtani nem kategóriája is. A harmadik feladat ilyen jellegű volt: „Az alábbi főnevek mellé írd 1-t, 2-t vagy X-et annak megfelelően, hogy a szó ОН, ОНА, vagy ОНО-val helyettesíthető!”

Пéрдáул: мальчик: 1
мама: 2
окно: X

дедушка: ... калач: ...
лиса: ... какао: ...
метро: ... доска: ...
мышка: ... зоопарк: ...
класс: ... Серёжа: ...

A tanév során igen gyakran oldottunk meg ilyen feladatokat, sok-sok játékos eljárást alkalmazva. A tanulók megfigyeléseikről időnként szabályokat is megfogalmaztak. E helyen tehát 10 szóhoz kellett hozzárendelni a megfelelő személyes névmásokat. Ha feltételezzük, hogy nem vaktában írogatták be a gyerekek az egyes jeleket a pontozott vonalra, akkor a nyelvtani jellegű gyakorlat mellett olvasási feladatot is meg kellett oldaniuk: előbb elolvasták némán a szavakat, és azokat meg kellett érteniük a sikeres megoldáshoz. Minden helyes megoldást 10⁰/₀-nak tekintve az átlagos tanulói teljesítmény 63,84⁰/₀; egy 100⁰/₀-os, egy 90⁰/₀-os, egy 80⁰/₀-os, kettő 70⁰/₀-os, négy 60⁰/₀-os, kettő 50⁰/₀-os és kettő 40⁰/₀-os van köztük. Ez az eredmény a várakozáson aluli. A tévesztés az alábbiak szerint történt (a szavak után zárójelben álló szám azt jelenti, hányan tévedtek): класс (10); калач, зоопарк (9); Серёжа (6); дедушка доска (3); метро, мышка, какао (2); лиса (1). Különösen az „osztály” szó nemének tévesztése lepett meg: nyolcan semlegesneműnek ítélték. Nem várt volt a tévesztés mértéke a „kalács” szóban sem; az „állatkert” viszonylag keveset gyakorolt lexika volt (legalábbis a nemét illetően). A „Szerjózsa” szó nőneműnek ítélese tipikus hibának számít: a természetes nem figyelmen kívül hagyásával csak a végződésre koncentráltak a tanulók. Hogy a „nagyapa” és a „maci” szavak nemét néhányan eltévesztették, még valahogy csak indokolható (az előbbi szó jelentését még később is keverik a „nagyamamá”-val; a „maci” pedig a „kivételek” közé tartozik), a sok gyakorlás után azonban a többi négy szóban senkinek sem lett volna szabad tévednie („tábla”, „metró”, „kakaó”, „róka”). Úgy tűnik, a jövőben még több gondot kell fordítani e nyelvtani anyag gyakorlására, mivel nagyon sok múlik a nemek pontos ismeretén.

A *negyedik feladat* a tanulók olvasás utáni megértését volt hivatott ellenőrizni, belepólván egy kis nyelvtant is. „Húzd alá a zárójelben lévő szavak közül azt, amellyel *belyes mondatot* kapsz!”

(форточку).

1. Зайчик ест (зарядку).

(репку и капусту).

(Володя).

2. В классе учительница говорит (по-русски).

(рисует).

(на жирафе).

3. Мама работает (открывает).

(на почте).

(в лесу).

4. Красная лиса живёт (на улице).

(в школе).

(был)

5. Фёдор Иванович, вчера вы (была) на концерте?

(были)

Ha itt ugyancsak 100⁰/₀-nak tekintjük a hibátlan megoldást, akkor azt tapasztaljuk, hogy ilyen eredményt a 13-ból 3 tanuló produkált. Mint az várható is volt, az 5. mondatot tízen hibázták el az első szó aláhúzásával. Ezt a 4. mondat követi (5 tanuló rontotta el), a többi mondatnál 1–1, ill. 2. tanuló hibázott. Átlagos teljesítményük 70,76⁰/₀ tanulónként. (Ha az ötödik mondatot nem tekintjük, akkor majdnem 82⁰/₀!) Hogy eléggé megnyugtatónak ítélhessük ezt a képet, szintén fel kell tételeznünk, hogy nem vaktában dolgoztak a növendékek.

Bár jelenlegi nyelvtanításunkban a fordítás eléggé háttérbe szorult, a feladatlapra egy ilyen jellegű feladat is került. Az 5. így hangzik: „Írd le az alábbi kifejezések magyar megfelelőit!”

1. моет руки:
2. ситает чтихи:
3. небо красное:
4. делает зарядку:
5. тетрадь на столе:

Ezzel kíváncsi voltam arra, hogy a szöveggörnyezetükből kiragadott szó szerkezetek tudatosultak-e a tanulók nyelvhasználatában, illetve hogy az ún. „minuszstruktúrák” (névelő hiánya, a létige jelen ideje stb.) nem rontják-e a gyerekek anyanyelvi nyelvérzékét. Az eredmények az alábbiak: két tanuló dolgozott hibátlanul, egy 90%-os, öt 80%-os, egy 60%-os és négy 20%-os megoldás született. Soknak tartom, hogy négyen mindössze *egyetlen* szó szerkezetet tudtak magyarul visszaadni! A tévesztés így alakul (zárójelben a tévesztők száma): 2. szó szerkezet (8); 4. szó szerkezet (7); 5. szó szerkezet (4); 1. szó szerkezet (3); 3. szó szerkezet (2 fő). Feltűnő, hogy többen üresen hagyták a pontozott vonalakat – hozzá sem fogtak egyes szerkezetekhez, eleve reménytelennek ítélve tudásukat. Bár év közben gyakran használtuk ezeket a kifejezéseket, úgy tűnik, az elsajátítás mértéke nem elégséges, illetőleg baj van a tudatossággal, s ezen a jövőben feltétlenül változtatni kell. Az átlagos tanulói teljesítmény egyébként 63,84%-os.

Mintegy levezető, könnyű – ugyanakkor nagyon fontos – feladatnak szántam a *batodikat*: „Húzd alá mindegyik szóban a hangsúlyos szótagot!” Például: *машина, какой, девочка, какао, молоко, бабушка, читает, лиса, вчера, хорошо, спит, шивает, желтая, пишу, колбаса, рисует, снегурочка, поёт, мальчик*.

Mint már fentebb említettem, igen nagy jelentőséget tulajdonítok a kezdő fokon történő idegennyelv-oktatásban a fonetika kérdéseinek. Az itt megengedett, előírt „fonetikai minimum” (amelyet néha komoly cikkek, tanulmányok is emlegetnek) olyan hiba, amely később már alig, vagy igen nehezen korrigálható. Az első szótól kezdve meg kell követelnünk a gyerektől, hogy kiejtése minél jobban közelítse meg az adott nyelv anyanyelvi mintáját! Sok-sok artikulációs és intonációs gyakorlatot iktattunk be hát a tanév folyamán az órák anyagába, folytattunk ritmikai és egyéb gyakorlatokat. E feladat – hogy ti. jelöljék aláhúzással a hangsúlyos szótagot – nem a legalkalmasabb fonetikai tudnivalók mérésére (annál is inkább, mert a gyerekeknek nem „tudnia”, hanem „alkalmazni tudnia” kell a helyes kiejtés szabályait). Mégis, valamiféle csekély képet kaphattam e területről is.

Az elemzések tanulónként vizsgáltam meg minden szót. Két hibátlan megoldás született. A 15 szó között egyetlen volt csupán, amelynek hangsúlyát valamennyien hibátlanul jelölték („nagy-mama”). A hibák között volt várt és váratlan is. 9–9 tanuló tudta rosszul a „tegnap” és a „kolbász” szavak hangsúlyát, de ezek elhangzó beszédükben is gyakoriak. Azt gyanítom, hogy az előbbi szó a magyar „csíra” szóval való rímelés miatt, az utóbbi pedig a magyar szó második, hosszú szótagjára való asszociálás következtében. Sokan (8-an) az orosz „ének-el” szót „pójet”-nek is ejtették korábban is: valaki egyszer elültette a rosszat, s a „fogékonyabbakból” sehogy sem sikerült „kivernem” a hibás alakot. (Valószínűleg a „mójet” – mos, mossa orosz szó is hozzásegített ehhez.) Számomra érthetetlen módon az orosz „róka” szóban hatan az első szótagra helyezték a hangsúlyt (élőbeszédben is gyakori hibájuk), és a „jól, jól van” hangsúlyát is hatan elvétették. Öt-öt tanuló jelölte rosszul a „sárga” és „írok”: 4–4 a „tej”, „olvas”, „fiú”; 3–3 a „rajzol” és „Hópelyhecske”; 2 a „kérdés”; s a „kakaó” szavak hangsúlyát. A „kakaó” szó ilyen „előkelő” helyezése azt mutatja, hogy – szívós munkával ugyan, de – leküzdhető az ún. differenciális gátlás. Csodálkozom azonban a 4–4 tanuló által rontott „tej”, „olvas”, „fiú” szavakon. Rengeteget gyakoroltuk ezeket, a „fiú” szónál meg egyenesen a magyar hangsúly szabálya érvényesül. Az egyes tanulók teljesítményéről mindössze annyit, hogy volt egy tanuló, aki mindössze három szó hangsúlyát jelölte helyesen (!). Az átlagos hibázás tanulónként 5,30, ez 35,30%. Soknak találok!

Mint azt már előljáróban említettem, magam is tisztában vagyok azzal, hogy ez a felmérés csak *egy bizonyos fajta képet ad* a negyedik osztályt elvégzett tanulók orosztudásáról. Feltétlenül vizsgálni kellett volna még szóismeretüket (szókincsüket), olvasásukat, szituatív beszédüket (igazi kommunikációs feladat elé állítva őket), kiejtésüket, intonációjukat. A produktumok behatódó elemzéséhez, a hibák feltárásá-

hoz bizonyára nem lett volna haszontalan összehasonlításokat végezni más tantárgyakkal (elsősorban az anyanyelvvvel, matematikával, ének-zenével). Érdekes lett volna attitűdvizsgálatot is készíteni. Végül jó lett volna, ha nemcsak ennek a 13 tanulónak az eredményét mutathatom be, hanem iskolánk valamennyi negyedikesét is. (Tápasztalataink összegezésére, az összes feladatlap elemzésére természetesen házon belül sort kerítünk.) Mégis úgy érzem, vállalkozásom nem volt hiábavaló. Hasznos észrevételeket fogalmaztam meg a magam számára, s talán más kollégákban is sikerült gondolatokat ébresztenem.

DR. MOLNÁR JÁNOS
Baja

A technika tantárgy B változata kísérletének néhány tapasztalata

Baja város általános iskoláiban 1979. szeptember 1-től kísérletként megkezdték a technika tantárgy B változatának oktatását. Az országos kísérletbe való bekapcsolódás azzal járt, hogy valamennyi osztály – 5. osztállyal kezdve – részt vett a B változat tankönyvkísérletében,

- a megvalósítás egy, a helyi viszonyokat figyelembe vevő oktatásszervezési kísérlettel párosult,
- az itt szerzett tapasztalatok közkinccsé tétele érdekében az MM és az OPI közreműködésével országos tantárgypedagógiai tanácskozást tartottak – több ízben – Baján.

Felvetődhet a kérdés, hogy miért Baján került sor a kísérlet bevezetésére és végigvitelére. A választ a teljesség igényével nehéz lenne ehelyütt megadni.

A számtalan tényező közül azokra utalunk, amelyek talán bizonyos közérdeklődésre számíthatnak.

1. A próbálkozásnak egyik leglényegesebb tényezője az volt, hogy Baján 1972 óta sem az óvodában, sem az általános iskolákban nem dolgozott képcsítés nélküli pedagógus. A jó személyi feltételek, a javuló dologi-tárgyi adottságok, a korszerű oktató-nevelő munka iránti érdeklődés lehetőséget kínált a munka jobbítására, arra, hogy a tanulóifjúság felkészültebben kísérelje meg beilleszkedését a társadalmi gyakorlatba.
2. A város és környékének gazdasági viszonyai is hatottak az oktatástervezők munkájára. Az iparos város, a fejlett mezőgazdaság tágabb környezete növelte az érdeklődést a technikai képzés és nevelés iránt. Az a vélemény alakult ki a szaktanárokbán, szülőkbén, oktatásirányítókbán egyaránt, hogy a 6–14 éves tanulók olyan technikai képzését és nevelését kell biztosítani, amelyben meghatározott arányokban kap helyet az ipar és a mezőgazdaság.
3. A tudományos-technikai forradalom jelenléte s a jövőre gyakorolt hatása arra biztatott, hogy fel kell készíteni a tanulóifjúságot annak megismerésére, s a szerzett ismeretek birtokában képessé tenni őket további kibontakoztatására.